
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.92

А. М. Бабенко

кандидат юридичних наук, доцент, підполковник міліції
Одеський державний університет внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНАХ

Статтю присвячено територіальним відмінностям злочинності. Виділено місце й значення прогнозування, планування та програмування в системі протидії злочинності. Запропоновано шляхи підвищення ефективності протидії злочинності на основі отриманих нових знань про злочинність у регіонах.

Ключові слова: прогнозування, планування, програмування, регіональні особливості злочинності, протидія злочинності.

Ефективна організація запобігання злочинності та протидії їй у державі неможлива без налагодження такої роботи в невід'ємних її складових – у регіонах. На сьогодні правильна організація діяльності правоохоронних органів тісно пов'язана зі знанням майбутнього стану злочинності, який діалектично зумовлений її минулим і теперішнім. Своєрідним інструментом отримання інформації про майбутнє є прогнозування.

Останнім часом кримінологічне прогнозування набуває дедалі більшого значення в контексті планування запобігання та протидії злочинності в регіонах. Це не випадково, оскільки кримінологічний прогноз є цінною інформацією для потреб регіональних практичних органів. На основі такої інформації вони оцінюють та визначають реальні можливості запобігання злочинності на майбутнє з урахуванням усіх наявних сил і засобів. Отже, для сучасної практики запобігання злочинності є вкрай актуальним вирішення теоретичних та методологічних питань прогнозування й планування протидії злочинності

У сучасній юридичній літературі приділено багато уваги проблемам прогнозування та запобігання злочинності. Зокрема, ці питання висвітлено в працях Г. А. Аванесова, М. М. Біргеу, В. В. Голіни, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, М. Г. Колодяжного, С. Ю. Лукашевича, Ю. В. Солопанова, Е. Г. Юзіхонової та ін. Саме їх розробки і використані як теоретичне підґрунтя нашого дослідження.

Мета статті – обґрунтувати шляхи вирішення проблем прогнозування та планування запобігання злочинності в регіонах.

У кримінологічній літературі прогнозування розуміють як процес науково обґрунтованого пізнання майбутнього стану, рівня, динаміки та структури злочинності завдяки вивченню тенденцій розвитку цього явища в минулому [6, с. 127]. За допомогою прогностичної інформації, за висловленням Г. А. Аванесова, можна досягати того, щоб система заходів запобігання злочинності (цілі, засоби, методи тощо) і її внутрішня координація відповідали не лише теперішнім інтересам та потребам суспільства, а й майбутнім його умовам життя [1, с. 20]. Досліджуючи стан, структуру та динаміку злочинності, встановлюючи характерні для цього соціально-правового явища закономірності, кримінологія не лише науково пояснює теперішнє, а й створює базу для передбачення та прогнозування майбутніх змін злочинності [7, с. 9].

Іншими словами, прогнозування – це процес наукового передбачення майбутнього стану прогнозованого об'єкта на основі аналізу його минулого й теперішнього стану шляхом систематичного отримання науково обґрунтованої інформації, яка містить кількісну та якісну характеристику досліджуваного явища щодо перспективного періоду [2, с. 18]. Таким чином, у контексті нашої статті прогнозування злочинності в регіонах можна розглядати як передбачення майбутнього стану злочинності в адміністративно-територіальних одиницях країни на основі інформації про її минулий і теперішній стан, структуру, динаміку, територіальну поширеність та тенденції.

Кримінологічне прогнозування, поряд із плануванням, є невід'ємним елементом управління запобіганням (в авторській редак-

ції – профілактикою. – А. Б.) злочинності, який, крім названих, включає в себе збір та аналіз інформації про злочинність, її структуру, динаміку, злочинні явища, а також про стан і практику здійснення запобіжної діяльності для подальшого прогнозування тенденцій розвитку зазначених позицій; прийняття на основі зібраної інформації та прогнозованих тенденцій управлінських рішень, спрямованих на вдосконалення запобіжної діяльності; реалізацію запланованих профілактичних заходів; контроль та оцінювання результатів [3, с. 104].

Цінність прогнозування злочинності й розробки відповідного методичного інструментарію полягає в тому, що вони надають можливість підготувати наукову основу для прийняття перспективних рішень щодо запобігання злочинності, для перспективного планування розвитку й діяльності правоохоронних органів, на основі яких здійснюється своєчасна випереджальна розстановка сил і засобів названих органів та напрямів їх діяльності [4, с. 97]. Таким чином, кримінологічне прогнозування має становити основу всієї науково обґрунтованої діяльності із запобігання злочинності та протидії їй у державі і її регіонах.

У науковій літературі виділено три рівні наукового передбачення:

1) передвiщення, що здійснюється на буденному рівні на основі знання знакових подій (явищ) та інтуїтивних здібностей;

2) прогнозування, яке ґрунтується на наукових засобах, як правило, кількісних параметрах, закономірностях їхньої зміни, що відображають об'єктивні тенденції нинішнього та майбутнього стану об'єкта передбачення;

3) планування, яке поряд із прогнозуванням зміни об'єкта прогнозу передбачає діяльність, що необхідно здійснити згідно із цими змінами тепер і в майбутньому [5, с. 390].

Отже, прогнозування злочинності в регіонах має надзвичайно важливе практичне значення, оскільки, по-перше, є засобом поглиблення наукових знань про об'єктивні закономірності досліджуваних явищ та процесів; по-друге, дає змогу заздалегідь приймати управлінські рішення щодо планування запобігання злочинності та протидії їй; по-третє, готує наукову базу для прийняття перспективних рішень і розробки конкретних заходів, орієнтованих на забезпечення випереджальної раціональної діяльності загальнодержавних та регіональних суб'єктів запобігання злочинності; по-четверте, зумовлює диференційовану запобіжну діяльність на основі реальних тенденцій і майбутнього стану злочинності в конкретних регіонах.

Мета регіонального кримінологічного прогнозування полягає в розробці науково обґрунтованого припущення щодо майбутнього розвитку злочинності в регіонах країни.

Що стосується визначення **предмета** прогнозування, то він не обмежується самою злочинністю. Сучасна кримінологічна наука та практика за предметом передбачення виділяє такі види прогнозування: політичне, економічне, соціальне, демографічне, екологічне тощо. Як слушно зазначає А. П. Закалюк, в узагальненому вигляді кримінологічне прогнозування можна здійснювати щодо всіх процесів, явищ і факторів, що становлять предмет кримінології й мають кримінологічне значення [5, с. 391]. Додтримуючись у цьому сенсі позиції вченого, **предметом** прогнозування злочинності в регіонах визначимо як процес пізнання майбутнього стану явищ, факторів, діяльнісних проявів, що є предметом кримінології або мають кримінологічне значення для забезпечення управління діяльністю у сфері їх функціонування [5, с. 392]. На основі наведеного визначимо **об'єкти** прогнозування злочинності в регіонах: по-перше, загальна злочинність (як система) у кожному з регіонів (підсистем) країни; по-друге, злочинність окремих видів: рецидивна, злочинність неповнолітніх, корислива, насильницька тощо; по-третє, фактори, що зумовлюють злочинність та окремі її види; по-четверте, поведінка й категорії осіб, схильних до вчення злочинів; по-п'яте, функціонування системи запобігання злочинності.

Суб'єктів прогнозування злочинності в регіонах ділять на спеціалізованих та неспеціалізованих. До *спеціалізованих* належать спеціалісти в галузі правоохоронної діяльності, для яких прогнозування є професійною діяльністю, – фахівці інформаційно-аналітичних підрозділів, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, досвідчені працівники МВС, СБУ, прокуратури, суду тощо. До *неспеціалізованих* – відповідно, фахівці, для яких така діяльність не входить до їх компетенції, але вони за своїм фахом, родом занять, досвідом та освітою мають відповідні знання й здібності до прогнозування певних соціальних процесів, а саме політики, економісти, соціологи, політологи, журналісти тощо.

Діяльність із запобігання злочинності та протидії має відбуватися системно. Технологічно (така) регіональна система може включати: 1) комплексний аналіз злочинності в регіонах країни й факторів, що здійснюють на неї криміногенний та антикриміногенний вплив; 2) прогнозування злочинності в регіонах; 3) прогнозування сценаріїв розвитку злочинності в регіонах; 4) планування й програмування запобігання злочинності; 5) безпосередньо профілактику, протидію та запобігання злочинності в регіонах; 6) оцінювання результативності запобігання злочинності в регіонах. Як видно з вищенаведеного, прогнозування й планування є невід'ємною, обов'язковою

складовою процесу запобігання злочинності в регіонах.

Отже, прогнозування злочинності й планування заходів з її запобігання посідає надзвичайно важливе місце в системі запобігання та протидії злочинності.

Як слушно із цього приводу зазначає М. М. Біргеу, головна роль кримінологічного прогнозування полягає в тому, що воно формує основу для подальшого кримінологічного планування, тому що надає імовірний розвиток процесів та явищ злочинності й дає змогу органам управління запобіганням (в автора – профілактикою. – А. Б.) злочинності заздалегідь підготуватися до нових проблем, а не займатися наслідками ситуації, що склалася, не маючи можливості впливати на неї [3, с. 105].

У юридичній літературі **кримінологічне планування** визначено як діяльність у сфері запобігання злочинності, спрямовану на з'ясування характеру й змісту запобіжних заходів, послідовності та строків їх виконання. Це діяльність складається з підготовки, затвердження й реалізації планів та програм, спрямованих на запобігання злочинності. Разом з тим це одна з форм координації запобіжної діяльності в межах держави та окремих регіонів, в якій знаходить своє відображення кримінологічна політика держави [6, с. 134–135].

Виходячи із цього, система планування залежно від масштабів, цілей, суб'єктів і строків включає в себе: загальнодержавні; регіональні; відомчі та галузеві кримінологічні плани [6, с. 135].

Враховуючи завдання, об'єкт і предмет нашого дослідження, зупинимось на характеристиці регіонального планування, яке є невід'ємною частиною загальнодержавного й охоплює відомче та галузеве планування.

Регіональне, або територіальне, планування здійснюють у масштабах областей, міст, районів. Це планування має включати заходи з підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, а також заходи, спрямовані на усунення причин та умов злочинності, виховання правової свідомості й культури населення. Його слід проводити з урахуванням економічних, соціальних ідеологічних та інших змін у регіоні.

За об'єктом впливу регіональне планування охоплює: всю злочинність у регіонах; окремі її види – злочинність неповнолітніх, рецидивну, насильницьку, економічну, корисливу тощо; фактори, що зумовлюють стан злочинності в регіонах. Під час планування заходів запобігання злочинності варто враховувати ступінь поширеності того чи іншого виду злочинності в регіоні.

З огляду на це, регіональні плани профілактики, протидії та запобігання злочинності мають бути складені на основі таких основних принципів: 1) комплексність запобіжних заходів; 2) оптимальність використання сил і засобів у протидії злочинності.

Визначаючи структуру регіонального плану запобігання злочинності, варто враховувати такі складові: 1) тип соціально-кримінологічної обстановки регіону; 2) види правопорушень, поширені в регіоні; 3) конкретні кримінально активні групи населення.

З урахуванням викладеного сформулюємо основні вимоги до структури регіонального плану, а саме: а) структура регіонального плану має цілком відображати соціально-кримінологічну обстановку регіону; б) ґрунтуватися на аналізі, тенденціях і прогнозі злочинності в регіоні; в) бути спрямованою на усунення причин та умов злочинності в регіоні; г) сприяти об'єднанню зусиль усіх суб'єктів запобігання злочинності в регіоні; д) забезпечувати взаємодію в запобіганні злочинності з правоохоронними органами прилеглих регіонів; е) використовувати європейський досвід запобігання злочинності; ж) враховувати вітчизняний передовий досвід запобігання злочинності та окремим її видам.

Виходячи із цього, приблизна структура комплексного регіонального плану запобігання злочинності може включати такі елементи:

- 1) аналіз кримінологічної обстановки в регіоні (стану злочинності, окремих її видів, факторів, що її зумовлюють);
- 2) прогнозування злочинності;
- 3) заходи, спрямовані на координацію діяльності суб'єктів запобігання злочинності в регіоні та сусідніх країнах;
- 4) запобігання та протидія організованій злочинності й корупції;
- 5) запобігання та протидія злочинності неповнолітніх;
- 6) запобігання й протидія рецидивній злочинності;
- 7) запобігання та протидія економічній злочинності;
- 8) запобігання та протидія видам злочинності, найбільш поширеним у конкретному регіоні;
- 9) профілактика наркоманії, алкоголізму, проституції та тютюнопаління;
- 10) правова агітація населення тощо;
- 11) впровадження в практичну діяльність сучасних методик аналізу, прогнозування та запобігання злочинності в територіально-просторових системах різного типу: прикордонних, курортних, промислових, екстремально-критичних тощо.

Щодо кримінологічного планування загалом, то його структура та обсяг інформаційної бази мають бути такими, щоб була можливість урахувати регіональні особливості злочинності й максимальні можливості територіальних суб'єктів запобігання злочинності.

Висновки. Отже, ефективне запобігання злочинності в регіонах має включати в себе весь набір кримінологічних заходів із запобігання злочинності, а саме: 1) комп-

лексний аналіз злочинності в регіонах та факторів, що здійснюють на неї криміногенний та антикриміногенний вплив; 2) удосконалення нормативно-правового забезпечення запобігання злочинності; 3) прогнозування злочинності як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях; 4) програмування і планування заходів запобігання злочинності; 5) акцентуація уваги на профілактику злочинності в регіонах; 6) підвищення контролю за практикою запобігання злочинності в регіонах. Як бачимо, прогнозування та планування є важливою невід'ємною складовою ефективною системи запобігання злочинності.

Список використаної літератури

1. Аванесов Г. А. Прогнозирование и организация борьбы с преступностью / Г. А. Аванесов, С. Е. Вичин. – Москва : Знание, 1972. – 32 с.
2. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования / Г. А. Аванесов. – Москва : Юридическая литература, 1972. – 134 с.
3. Биргеу М. М. Місце і роль криминологічного прогнозування, планування і координації у практиці профілактики злочинів / М. М. Биргеу // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 1. – С. 103–107.
4. Булдыгина О. С. Особенности криминологического прогнозирования / О. С. Булдыгина // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2009. – № 2 (42). – С. 97–100.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. – 424 с.
6. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Харків : Право, 2003. – 352 с.
7. Солопанов Ю. В. Криминологическое прогнозирование и планирование борьбы с преступностью : лекция / Ю. В. Солопанов. – Москва : МВШМ МВД СССР, 1983. – 38 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2014.

Бабенко А. Н. Криминологическое прогнозирование как основа для планирования предупреждения преступности в регионах

Статья посвящена территориальным различиям преступности. Выделены место и значение прогнозирования, планирования и программирования в системе противодействия преступности. Предложены пути повышения эффективности противодействия преступности в регионах на основе полученных новых знаний о преступности в регионах.

Ключевые слова: прогнозирование, планирование, программирование, региональные особенности преступности, противодействие преступности.

Babenko A. Criminology Prognostication as Basis for Planning of Counteraction of Criminality in Regions

The article is devoted to territorial differences of criminal activity. Allocated space and the importance of forecasting, planning and programming the system to of combating crime. Proposed some ways to promoted more effective of combating crime in region based on new knowledge about the crime in the region.

The study substantiates that the knowledge of regional characteristics of crime is an important prerequisite for the improvement of forecasting, planning and programming of fighting crime in the country.

The article has some arguments that combating crime in the region should include the entire set of criminological measures, namely: 1) a comprehensive analysis of crime in the region and the factors that have it anticriminogenic and criminogenic impact; 2) the study and improvement of the legislations to ensure against crime; 3) prediction of crime, not only at the national but also at regional level; 4) programming and planning measures to combat crime; 5) direct implementation of the prevention and combating of crime in the regions; 6) assessing the impact of existing legislation (adequacy of its current challenges Crime) to combat crime.

As can be seen from the above, forecasting, planning and programming process are mandatory elements combating crime in the region.

Key words: forecasting, planning, programming, regional peculiarities crime, combating crime.